

N:o 74.

Af Herr Friherre **A. E. Nordenskiöld:** *Om anslag för Serafimerlasarettets om- och tillbyggnad.*

Enligt hvad jag varit i tillfälle att inhemta, har Kongl. direktionen för Serafimerlasarettet efter samråd med Karolinska Institutets lärarekollegium i underdånig skrifvelse af den 20 sistlidne September anhållit om nådig framställning till Riksdagen rörande anslag för till- och ombyggnad af nämnda sjukhus, men har denna framställning, såsom det synes af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående statsverkets tillstånd och behof, icke föranledt till någon Kongl. Maj:ts åtgärd. Det torde icke vara förmätet att antaga, det denna underlåtenhet ingalunda är att anse såsom ett Kongl. Maj:ts underkännande af de skäl, hvarpå Direktionen grundat sin framställning, ej heller som ett förnekande af behofvet af lasarettets försäntande i ett sådant skick, att det kan uppfylla de allt mera växande anspråken på detsamma såsom både sjukvårds- och undervisningsanstalt, utan att den endast härrör af Kongl. Maj:ts för öfrigt lätt förklarliga obenägenhet att under för handen varande omständigheter framträda med någon proposition om nya extra anslag, för hvad ändamål det vara må. Lasarettsdirektionens ansökan har därför måst dela samma öde, som andra framställningar af samma art undergått. Emellertid föreligger här ett så stort och ett så verkligt behof, att jag ej kunnat eller velat undgå att derpå fästa Riksdagens uppmärksamhet och anhålla om dess medverkan till detsammas fyllande. Jag vet mer än väl, att Stats-Utskottet och

Riksdagen i allmänhet ej äro villiga att lyssna till enskilda riksdagsmäns motioner om anslag för statsinstitutioner, för hvilka Kongl. Maj:ts initiativ bör afvaktas, men sådana framställningar rörande institutioner, som mindre kanske än denna äro att betrakta såsom uppfyllande ett statsändamål, hafva dock, äfven på senare tider, någon gång krönts med framgång, och det intresse, Sveriges representation städse visat undervisningsverken och ej minst det medicinska, i Stockholm förlagda, har ingifvit mig det hopp, att Riksdagen äfven skall behjerta denna min framställning, om jag, som jag vågar antaga, med oemotsägliga skäl kan bevisa dess befo-genhet. Den summa, som för ändamålet är behöflig, synes visserligen betydlig, men då den, såsom föreslaget är, fördelas på flera år, lär den väl ej komma att betunga budgeten synnerligen mycket.

Serafimerlasarettet upprättades för 130 år sedan och underhölls redan från början till en betydlig del genom statsanslag. Någon ny, för ändamålet tjenlig byggnad uppfördes dock ej, utan ett enskildt hus inköptes och inrättades till sjukhus med de ytterst ringa anspråk på beqvämlighet och med den fullkomliga brist på hänsyn till de enklaste hygieniska fordringar, som denna tid voro vanliga. Det har efter hand och flera gånger blifvit utvidgadt, så af Gustaf den tredje, som »med kunglig frikostighet» anslog en ny årlig »inkomst», såsom det står att läsa på en i lasarettet uppsatt marmortafla. Att det i sjelfva verket var staten, som fick vidkännas det mesta af dessa kostnader, är naturligt. Äldre inkomstkällor, som lasarettet af statsverket fått sig anvisade, utsinade efter hand och ersattes endast ofullständigt genom andra. Genom gåfvor af enskilda personer var ock lasarettet satt i stånd att detta oakadt fortsätta sin verksamhet. Den största tillbyggnaden verkställdes under åren 1829—1832. Kostnaderna härför voro beräknade till, i nuvarande mynt, 142,500 kronor. Riksdagen anvisade häraf 75,000 kronor, Stockholms stad gaf 30,000 kronor och lasarettet tillsläppte af egna medel 37,500 kronor. Tillbyggnaden blef dock något dyrare, men enskilda personer, deribland förnämligast en af lasarettets dåvarande direktörer, fylde bristen. Olyckligtvis var man då bunden af den äldre konstruktionen, och för öfrigt hade ännu vid denna tid insigterna om huru ett sjukhus på verkligt ändamålsenligt sätt borde inrättas, ingalunda blifvit i synnerlig mån klarare, hvarföre ock hela anstalten måste blifva förfelad. Den allt mer vaknande mensklighetskänslan för dem, som å sjukhus behöfva vård, och den hygieniska vetenskapens framsteg vilja nu för tiden hafva sjukhus inrättade på alldeles annat sätt och i vårt land hafva dessa i förening med landstingens och stadsrepresentationernas offervillighet i

alla Sveriges landskap under den sista tiden tillskapat nya, väl inrättade sjukhus, så att Serafimerlasarettet för det närvarande är ett af de minsta sjukhus, som finnes ej allenast i vårt utan snart sagdt i hvarje civiliseradt land. Bevisen härpå skall jag straxt i möjligaste korthet afgifva.

Men Serafimerlasarettet har att uppfylla tvenne ändamål, det ena, hvarmed jag hittills ensamt sysselsatt mig, eller det att vara en vårdanstalt för sjuka, det andra är att vara en undervisningsanstalt för dem, som studera läkarekonsten. Detta senare är afgjort och ensamt ett statsändamål, men äfven i det förra afseendet är Serafimerlasarettet ingalunda att betrakta endast såsom tillkommet och verkande för Stockholms stads bästa. Ända ifrån den första tiden af lasarettets verksamhet till den dag, som nu är, har lasarettet varit sökt af och lemnat tillträde åt en mängd sjuke från alla delar af vårt land. Det är ett centralsjukhus i ordets fullaste bemärkelse. Jag kan nämna, att enligt officiel uppgift under de senaste 29 åren ej mindre än 5,377 sjuke från landsorten, Stockholms län *icke* inberäknadt, derstädes blifvit vårdade utan någon som helst afgift. Antalet af dem, som betalat den vanliga lasarettssafgiften, men hvilken ej motsvarar hälften af de verkliga omkostnader, som med de sjukas vård äro förbundna, är mycket mer än dubbelt så stort. De under det sista decenniet i landsorten uppförda många nya sjukhusen hafva något sänkt antalet, men i stället tillfört Serafimerlasarettet så mycket svårare sjukdomsfall. Just de allra betänkligaste fallen, såväl invärtes som i synnerhet utvärtes sjuke äro helt naturligt de, som företrädesvis söka lasarettet, såsom en sorts sista utväg, och de afvisas ej, om den ringaste möjlighet förefinnes till deras hjälp, ja till deras lindring. Om än Stockholms stad i första rummet drager nytta af Serafimerlasarettet, så är detta sålunda ingalunda utan betydelse för hela vårt land och derföre väl förtjent af Riksdagens sympatier. Dessa hafva ej heller någonsin fattats, ty innan ännu lasarettet vunnit den betydelse, som det nu har såsom klinisk undervisningsanstalt, hade Rikets Ständer vid många tillfällen, och några äro redan omnämnda, genom frikostiga anslag understödt dess verksamhet och möjliggjort dess förkofran.

Såsom medicinsk undervisningsanstalt intager Serafimerlasarettet alldeles obestriddigen den första platsen af alla de särskilda institutioner, som för detta ändamål finnas i vårt land. Här äro inrättade ej mindre än fem kliniker, två medicinska, två kirurgiska, hvaraf den ena omfattar äfven kliniken för ögonsjukdomar, samt en klinik för fruntimmerssjukdomar. Alla medicine studerande äro förbundne att under 8 månader tjenstgöra

på de 4 förstnämnda, under 4 månader på den sistnämnda, alla, de må studera och aflägga sina examina vare sig vid universiteten i Upsala och Lund eller vid Karolinska Institutet i Stockholm. Den viktigaste delen af den praktiska undervisningen för unge läkare är således förlagd hit och vigten deraf, att denna undervisning kan på lämpligt sätt skötas, ligger i så öppen dag, att derom ej mycket behöfver ordas.

Huru motsvarar det nuvarande Serafimerlasarettet detta sitt dubbla ändamål? Såsom sjukhus mycket illa. Vid den senaste tillbyggnaden sammanpackades allt, som till ett sjukhus hör, under ett enda tak, sjuksalar med plats för 300 patienter, bad, kök, förråder af alla slag, läkarebostäder. För att allt skulle få rum måste sjuka förläggas i 4 våningar. Redan en sådan anordning är, enligt hvad man nu väl lärt sig inse, en fullständig orimlighet. (Några sjukplatser hafva ock senare borttagits för att lemna rum för en alldeles nödvändig utvidgning af badanstalten m. m.) Att i en enda byggnad förlägga så många sjuka verkar ytterst menligt på konstitutionen inom sjukhuset; epidemier, som derstädes kunna uppkomma, utbreda sig alldeles ohejdbart, och äfven vid frånvaro af sådana är sammanhopandet af sjuke till ett sådant antal och på ett inskränkt utrymme ett af vetenskapen och erfarenheten fullkomligt utdömdt system. Man har funnit att resultatet af de sjukes behandling äro lyckligare i samma mån, som de sjuke eller åtminstone sjuksalarna kunna från hvarandra isoleras. Men detta är långt ifrån det enda fel, som vidlåder Serafimerlasarettet. Sjuksalarnes anordning är särdeles olycklig, de ligga på ömse sidor om en trång korridor, som icke ens genomlöper hela sjukhuset i rät linie, utan på midten är bruten. Ingen anstalt för ventilation finnes; för att åstadkomma en sådan måste fönstren hållas öppna, hvilket under större delen af året är ytterst oangenämt för de invid dem liggande sjuke och under den kallaste tiden rent af förderfligt. Att i detta gamla sjukhus, utan total ombyggnad, åstadkomma en nöjaktig luftvexling är alldeles ogörligt. Men hvad en förskämd luft har att betyda i ett sjukrum och än mera på ett sjukhus, derom torde ingen vara okunnig. På Serafimerlasarettet kommer ytterligare härtill, att man nödgats förlägga afträdena inuti sjelfva sjukrummen, emedan ingen annan plats för dem fans, och huru mycket detta bidrager till luftens ytterligare förorenande, torde ej behöfva vidare påpekas. Klosetterna rensas ifrån korridorerna; följderna efter denna operation låta ibland känna sig länge efteråt på dagen. Sköterskelokalerna äro ytterst ofullständiga; för en sköterska, som har att efterse och ansvara för 40 patienter, finnes ett litet rum, hennes 2 biträden

äro inhysta i ett ännu mindre. Sjelfva sjuksalarne vexla i storlek, somliga af dem äro stora och ljusa, andra smärre, några ganska låga. En bland de värsta olägenheterna är, att de sjuke hela dygnet om måste vistas i sjukrummen, åtminstone under den svåraste, den kallare årstiden. Inga lokaler för konvalescenter finnas, intet enda smärre rum, der en svårt sjuk, en yrande kan undanföras. Hela dagen och natten måste de lindrigare sjuke åhöra de svårt sjukas jemmer, störas af deras delirier, åse deras dödskamp, och å andra sidan sakna de med svårare lidanden kämpande, de döende, det lugn och den ostördhet, som för dem äro så nödvändiga. De, som nyss undergått de största operationer, äro i samma olyckliga belägenhet, anordningen inomhus medger ingen ändring härutinnan, utan med uppoffrande af ett helt sjukrum för hvarje sådant fall. Operationssalen är belägen på vinden, man kommer dit genom en mörk gång, som knappt medger de sårades beqväma transporterande. Mottagningssalen är belägen midt i sjukhuset; dit strömma dagligen en mängd hjälpsökande, ty på lasarettets s. k. polyklinik skötas hvarje dag kostnadsfritt bortåt 100 sjuke, som ej å lasarettet behöfva eller vilja intagas (hvaribland en stor mängd från alla delar af riket), ingen kan förnekas tillträde dit, och alla delar af sjukhuset stå sålunda alldeles öppna för möjligen obehöriga personer, hvarigenom öfvervakandet af ordning inom lasarettet, förebyggandet af oloflig tillförsel till de sjuke af mat och dryckesvaror är nästan omöjliggjordt. Badanstalten, förlagd i ett hörn af undervåningen, motsvarar ej de billigaste anspråk, som nutiden ställer på en sådan vid ett större sjukhus, och ingen utvidgning deraf är i anseende till det trånga utrymmet möjlig. För examinering af patienter, som kräfva särskild hänsyn, sakna öfverläkarne lokaler, ty ingen enda af dem har sig anvisadt ett särskildt rum; han måste låna hus af en underläkare eller sköterska till och med för att aflägga sina ytterplagg; något som helst arbete, en vetenskaplig undersökning, kan han ej der förrätta. Åtskilligt kunde än ytterligare tilläggas, men det anförda, hvaraf intet är öfverdrifvet, torde vara nog för att ådagalägga, hurudant tillståndet är på detta centralsjukhus, som af många skäl borde vara det bästa.

Såsom lokal för en undervisningsanstalt är lasarettet lika bristfälligt, och detta redan af det skäl, att härför egentligen alldeles ingenting är gjordt. Ingen enda sal, särskildt egnad för undervisningens behof, har någonsin funnits på lasarettet. Mindre känbar var denna brist, då hela undervisningen bestod deri, att några få kandidater åtföljde professorerne på deras ronder i sjukrummen och, stående omkring sängarne, der de

hade någorlunda god plats, åhörde hvad de hade att säga. Nu är förhållandet alldeles annorlunda. Dels äro en hel hop undersökningsmetoder uppfunna, som fordra särskilda lokaler, dels har de tienstgörandes antal så betydligt ökats och kommer naturligtvis att allt jemt än mera tillväxa, att de bokstafligen ej få rum i många af sjuksalarne. Sådant är förhållandet med nästan samtliga för qvinliga patienter afsedda sjukrum, der det redan till 60 uppgående antalet studerande ej rymmas, och alla böra dock på en gång vara närvarande. Endast de få, som lyckas armbåga sig fram till sjuksängen, kunna få se något af den, som utgör föremålet för undersökning och demonstration, de andra se ingenting, höra ej stort mera och hvad nytta under sådana förhållanden undervisning skall medföra, torde vara lätt att föreställa sig. Ifrågasättas kan också, om detta sätt att meddela klinisk undervisning är lämpligt, åtminstone för alla fall. Patienten kan ej undvaras, det är sant, men att alla andra patienter, som i sjukrummet finnas, skola vara nödsakade att åhöra och åse, hvad som passerar, borde finnas en möjlighet att undvika. Om sittplatser för de åhörande är icke tal, men att stående eller gående först åhöra en två timmars medicinsk klinik, så en lika lång kirurgisk, och, derofvanpå, vissa dagar i veckan, och på samma sätt, demonstrationer vid obduktionsbordet under ytterligare två timmar eller mera, och dervid behålla själs- och kroppskrafter oförminskade, är en fordran på äfven unge män, som väl kan kallas öfverdrifven. Vid andra föreläsningar, oftast af blott $\frac{3}{4}$ timmas längd, sätter ingen menniska ifråga annat än att få sitta. För att något dylikt skulle komma de studerande på lasarettet till godo, fordrades föreläsningssalar, men ingen enda sådan finnes derstädes. Professorerna i kirurgi hjelpa sig fram med operationssalen, men äfven den är alldeles olämplig för sitt ändamål, inga sittplatser finnas, inga kunna deri beredas, ingen amfiteater tillskapas, der alla kunna både se och höra; endast de få, som lyckas tränga sig fram till patienterna, hafva af undervisningen någon nytta. Operationssalens begagnande såsom föreläsningssal är dessutom af hygieniska skäl olämpligt, en massa äfven friska personer, som under flera timmar derstädes sammanföras, kunna ej undgå att göra luften ohelsosam. Att denna svärm af människor ej förbättrar luften i sjuksalarne eller bidrager till patienternas trefnad, är äfven påtagligt. För speciella undersökningar, t. ex. med ögonpegeln, med andra den moderna konstens hjälpmedel, saknas fullkomligt lokaler. För de tienstgörandes allra nödvändigaste kraf på arbetslokaler eller ens uppehållsställen är lika litet sörjdt. Ett samlingsrum för dem är upplåtet,

hvilket ej rymmer halfva det nuvarande antalet, stående tätt vid hvarandra, detta skall tillika vara kapprum och den jourhavande läkarens rum. För de undersökningar, hvilka behövas i många fall, för uppsättandet af sjukdomshistorier o. d. finnes intet tillfälle. För polykliniken är det lika illa stäldt. Denna del af undervisningen är numera att betrakta såsom en af de viktigare. Här blir nemligen den studerande i tillfälle att se och lära behandla just de sjukdomar, som i det praktiska lifvet oftast möta honom. För detta ändamål finnes ingen annan lokal än mottagningsalen, visserligen temligen rymlig, men ej så, att icke en kolossal trängsel der måste uppstå, då kanske hundra patienter, deras följeslagare inberäknade, samt 50 à 60 läkare der på en gång skola hafva plats. Och under sådana förhållanden skola undersökningar ske och undervisning gifvas! Ett litet rum finnes visserligen bredvid, men detta rymmer icke hälften af klinikerna. Äfven för undervisningen är det en kånbar brist, att öfverläkarne, som tillika äro professorer, icke disponera en enda vrå, der de i ro kunna verkställa sina undersökningar eller verkställa ett arbete; de studerande hafva deraf, som sagdt är, lika litet.

Att den kliniska undervisningen, den viktigaste af alla för de medicine studerande, under nu skildrade förhållanden, ej kan handhafvas på långt när som sig bör, torde vara alldeles klart, lika tydligt som det är, att det tillkommer statsmakterna allena att sörja för förbättringar i detta hänseende. Utomlands har detta äfven till fullo blifvit erkändt, och det gifves nu knappt, i något af kulturländerna, en medicinsk skola, för hvars behof af en ordnad klinisk undervisning ej de största ansträngningar blifvit gjorda och storartade summor offrade. Äfven i vårt land är åtskilligt gjordt i detta fall, visserligen till minsta delen på statsverkets bekostnad. Så äro de s. k. propedeutiska eller förberedande klinikerna, dem äfven alla medicine studerande under en kortare tid hafva att medfölja vid endera af universitetssjukhusen, jemförelsevis väl ordnade. I Stockholm har intet skett, hvilket dock ej är Riksdagens fel, som derom aldrig blifvit ombedd, ej heller lasaretsdirektionens, som verkligen gjort framställningar till Kongl. Maj:t, senast år 1862 och nu. Då dessa petitioner ej ledt till det åsyftade ändamålet, eller en Kongl. Maj:ts proposition till Riksdagen, torde det, såsom jag i inledningen till min motion yttrat, ej vara alldeles obefogadt, att Riksdagen på annat sätt blir underrättad om sakernas tillstånd och satt i tillfälle att afhjelpa missförhållanden, som väl kunna kallas skriande. Det vore ej första gången, som Riksdagen tagit initiativ i angelägenheter, som röra den medicinska undervisningens ordnande vid läroverket i Stockholm.

Det nu af Kongl. Lasarettsdirektionen till Kongl. Maj:t ingifna förslag till till- och ombyggnad af lasarettet, och hvilket af Kongl. Öfverintendents-embetet lärer blifvit godkändt, innefattar en total omstöpning, efter nutidens fordringar, af hela den kliniska undervisnings- och sjukvårdsanstalten. Jag hoppas blifva i tillfälle att meddela Stats-Utskottet kopior af förslagsritningarna, men vill nu nämna, att de innehålla: en särskild byggnad för polykliniken, hvilken ock skall innehålla tillräckliga samlings- och arbetslokaler för de studerande, vidare fyra större och mindre särskilda paviljonger eller smärre sjukhus, samt till sist en fullständig nyinredning af den nuvarande lasarettbyggnaden. Plats finnes afsedd såväl för ett större antal små sjukrum för deliranter och svårt sjuka, för betalande patienter i enskilda rum, för ett ökad antal amanuenser (hvarför en af enskild man gifven donation är att disponera), för sjuksköterskeelever som ock för auditorier, undersökningsrum, kort sagdt, allt, hvad man nu och äfvenväl i en framtid kan anse vara eller blifva behöfligt. Särskilda dagrum för konvalescenter äro öfver allt anordnade. Sjukplatserna å lasarettet äro ökade till 400 inalles, dock är ej meningen att alla dessa skola på en gång upptagas, utan tvärtom, att under hela året värdering af ett visst antal sjukrum successift och oafbrutet skall kunna fortgå.

Kostnadsförslaget slutar på en summa af 1,270,000 kronor; med inredning, som måste till en del nyanskaffas, till 1,300,000 kronor. Genom särskilda, till nybyggnad gifna donationer och besparade medel anser sig lasarettsdirektionen kunna bidraga till detta lasarettets omskapande med 300,000 kronor. Direktionen har vidare ansett sig kunna antaga, att Stockholms stad med lika stor summa skulle vara villig att till ändamålet bidraga. Staden har visserligen under de sista åren uppoffrat en milion på ett nytt sjukhus vid Sabbatsberg och en betydlig summa för inköp och tillbyggnad af ett sjukhus på Södermalm, men då fördelarne för Stockholms stad af ett tidsenligt ordnande af Serafinerlasarettet dock äro i ögonen fallande, torde det vara antagligt, att Stadsfullmäktige ej skola vägra att med nämnda summa 300,000 kronor bidraga härtill. Återstå således 700,000 kronor, hvilken summa utgör det belopp, som direktjonen af Riksdagen begär. Ombyggnadsplanen omfattar en tidrymd af 6 år, räknade från 1882 års början, och vore för det första året af statsanslaget endast behöfliga 100,000 kronor, de öfriga successift under de följande fem åren. Mitt vördsamma förslag är således,

att Riksdagen måtte bevilja ett anslag af 700,000 kronor för Serafimerlasarettets till- och ombyggnad enligt de af Öfverintendents-embetet gillade och till Kongl. Maj:t ingifna ritningar och kostnadsförslag, deraf under år 1882 skola utgå 100,000 kronor, och det öfriga successivt under de följande 5 åren, under det vilkor, att lasarettsdirektionen och Stockholms kommun hvardera till samma byggnadsföretag bidra med 300,000 kronor.

Om remiss till Stats-Utskottet anhålles vördsammast.

Stockholm den 25 Januari 1881.

A. E. Nordenskiöld.

N:o 75.

Af Herr Friherre **A. E. Nordenskiöld:** *Om anslag till uppförande af en ny byggnad vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet.*

Bland de anstalter för den högre vetenskapliga undervisningen, som här i landet underhållas af staten, äro-de medicinska undervisningsverken, såväl i afseende på praktisk betydelse för det allmänna och den enskilde som med afseende på nationens deltagande i mensklighetens stora kultur-